

Ogłoszenie przetargu 16 lipca 2018

1 część

- Inwentaryzacja piezometrów i studni (Zachem i Łęgnowo)
- Wykonanie 15 piezometrów (do głębokości 10m i 15m)
- Badania gruntu i wody gruntowej - pobór prób z 15 nowo wykonanych piezometrów, 8 studni mieszkańców i 10 otworów monit. Zachemu

Wybór Arcadis Sp. z o.o.

2 część

- Model hydrogeologiczny przepływu zanieczyszczeń

3 część

- Analiza ryzyka zdrowotnego i środowiskowego
- Opracowanie wytycznych dla dalszego monitoringu

24 października - unieważnienie przetargu dla cz. 2 i cz.3.

RAPORT

z prac inwentaryzacyjnych studni indywidualnych i piezometrów zlokalizowanych na terenie osiedla Łęgnowo oraz na terenie dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy, opróbowania wód podziemnych i wyników badań wykonanych w celu oceny warunków środowiskowych

Listopad
2018

-w ramach działań pilotażowych projektu GreenerSites CE394 polegającego na badaniu wpływu zanieczyszczeń gruntu i wód gruntowych dawnych Zakładów Chemicznych „ZACHEM” na tereny sąsiadujące

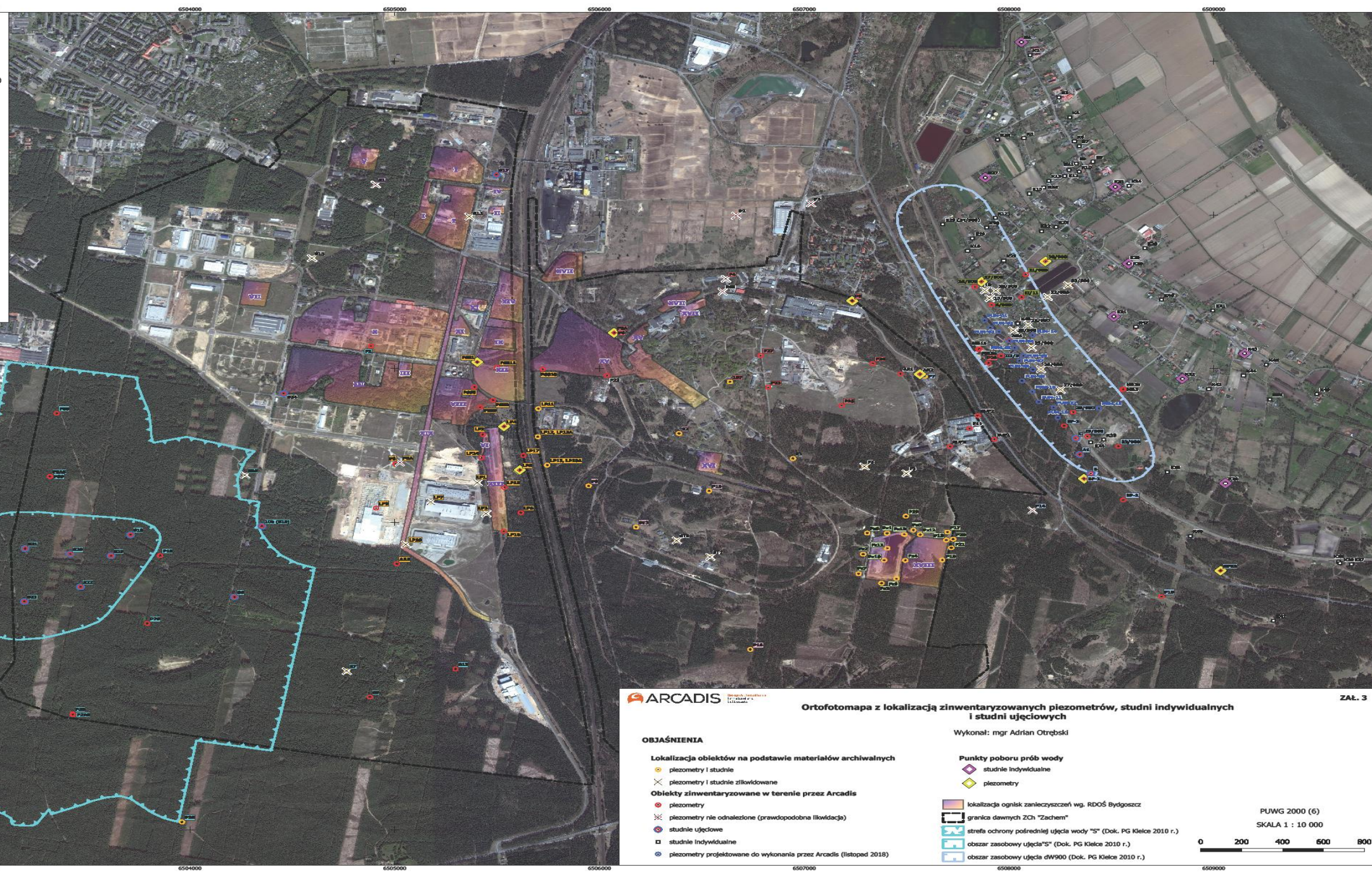
Zinwentaryzowane ogniska zanieczyszczeń na terenie ZCh "Zachem" wg RDOŚ Bydgoszcz

I - Obszar Zakładu Barwników
 II - Dół po odpadach barwniarskich
 III - Obszar Instalacji Kompleksu Monomerów
 IV - Centrala "zimna"
 V - Rejon PURIMOVA (dawny T-7300)
 VI - Miejsca gaszenia smół z TDI - dawny molinik (odpady pogalwaniczne)
 VII - Teren elektrolizy solanki, zbiorniki solanki
 VIII - Magazyn propanu
 IX - Składowisko popiołów i żużli EC
 X - Teren zanieczyszczony - TDI/TDA
 XI - Obszar Instalacji EPI (epichlorohydryny)
 XII - SOE - stawy osadowe epichlorohydryny
 XIII - Obszar składowiska przy ul. Lisiej
 XIV - Obszar CSN (Centralnej Stacji Neutralizacji)
 XV - Obszar trzech składowisk (dołów) szlamu anilinowego
 XVI - Obszar instalacji DWT Dinitrotolenu
 XVII - Teren "starej kotłowni"
 XVIII - Kompleks składowisk przy ul. Zielonej/Elektrycznej
 XIX - Trasa rurociągu solanki

Podział na lokalne podsystemy monitoringu na terenie ZCh "Zachem"

otwory obserwacyjne

LP2	Centralna część dW XI
P9	Południowa część dW IX
PGS	Południowa i zachodnia część dW XI
S17	Północna część dW XI
P6A	Północna i centralna część dW IX
P25	Rejon składowiska "Zielona"
A1	Rejon ujęcia "barierowego"
17/900	Rejon ujęcia Dolina Wisły
P11	Otwory nieprzyznane do lokalnych podsystemów

Ortofotomapa z lokalizacją zinwentaryzowanych piezometrów, studni indywidualnych i studni ujęciowych

ZAL. 3

Wykonał: mgr Adrian Otrębski

OBJAŚNIENIA

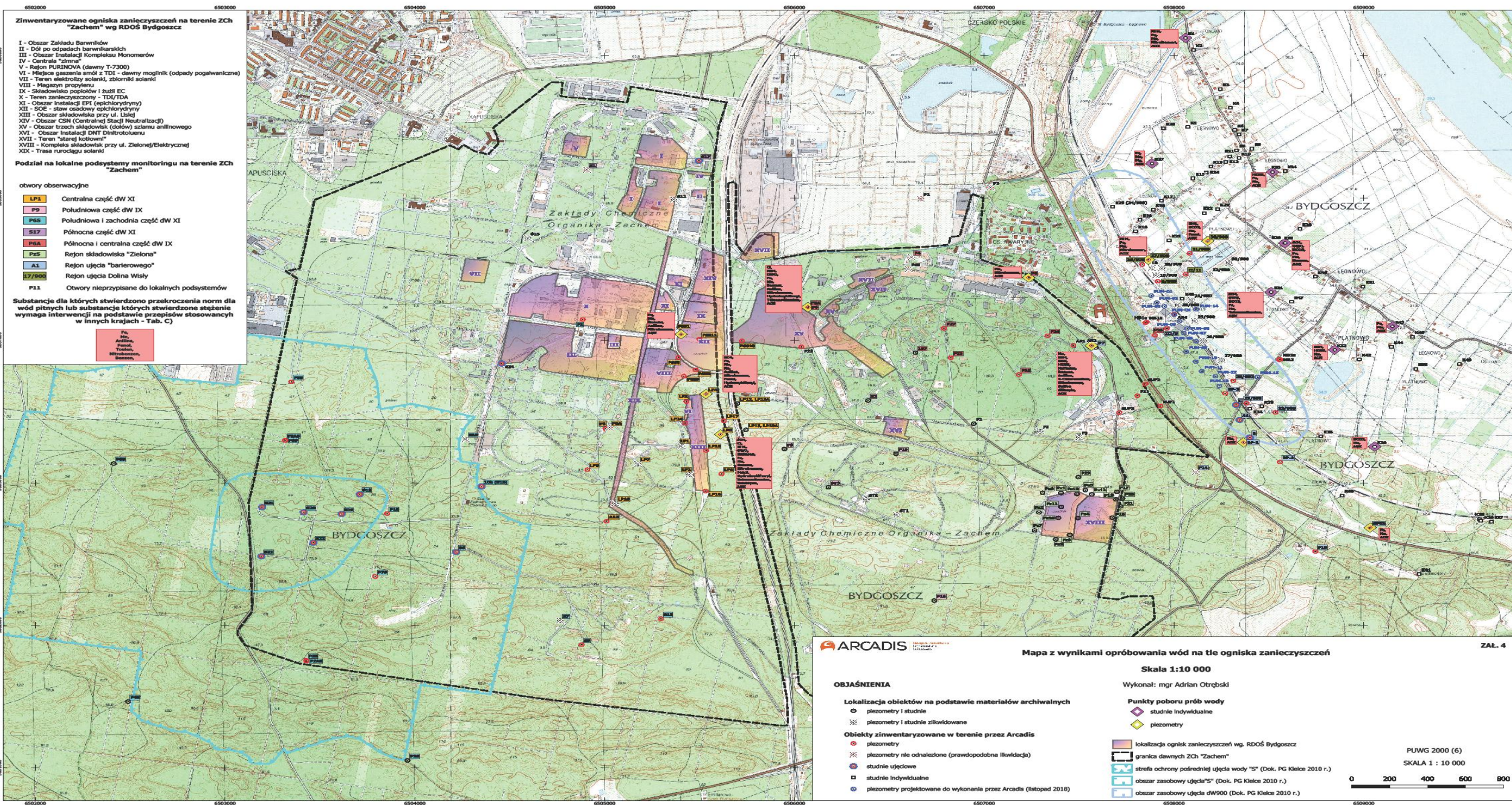
- Lokalizacja obiektów na podstawie materiałów archiwalnych**
- piezometry i studnie
  - piezometry i studnie zlikwidowane
- Obiekty zinwentaryzowane w terenie przez Arcadis**
- piezometry
  - piezometry nie odnalezione (prawdopodobna likwidacja)
  - studnie ujęciowe
  - studnie indywidualne
  - piezometry projektowane do wykonania przez Arcadis (listopad 2018)

- Punkty poboru prób wody**
- studnie indywidualne
  - piezometry

- lokalizacja ognisk zanieczyszczeń wg. RDOŚ Bydgoszcz
- granica dawnych ZCh "Zachem"
- strefa ochrony pośredniej ujęcia wody "S" (Dok. PG Kielce 2010 r.)
- obszar zasobowy ujęcia "S" (Dok. PG Kielce 2010 r.)
- obszar zasobowy ujęcia dW900 (Dok. PG Kielce 2010 r.)

PUWG 2000 (6)
 SKALA 1 : 10 000

- Zinwentaryzowane ogniska zanieczyszczeń na terenie ZCh "Zachem" wg RDOŚ Bydgoszcz**
- I - Obszar Zakładu Barwników
  - II - Dół po odpadach barwniarskich
  - III - Obszar Instalacji Komplexu Monomerów
  - IV - Centrala "zimna"
  - V - Rejon PURNYWA (dawny T-7300)
  - VI - Miejsce gaszenia smół z TDI - dawny mogiłek (odpady pogalwaniczne)
  - VII - Teren elektrolyzy solanki, zbiorniki solanki
  - VIII - Magazyn propylenu
  - IX - Składowisko popiołów i żużli EC
  - X - Teren zanieczyszczony - TDI/TDA
  - XI - Obszar Instalacji EPI (epichlorodryny)
  - XII - SOE - stawy osadowy epichlorodryny
  - XIII - Obszar składowiska przy ul. Lisiej
  - XIV - Obszar CSN (Centralnej Stacji Neutrylizacji)
  - XV - Obszar brzozy składowisk (dółów) osadu anionowego
  - XVI - Obszar Instalacji DNT Dinitrotolenu
  - XVII - Teren "starej kotłowni"
  - XVIII - Kompleks składowisk przy ul. Zielonej/Elektrycznej
  - XIX - Trasa rurociągu solanki
- Podział na lokalne podsystemy monitoringu na terenie ZCh "Zachem"**
- otwory obserwacyjne
LP1	Centralna część dW XI
P9	Południowa część dW IX
P65	Południowa i zachodnia część dW XI
S17	Północna część dW XI
P6A	Północna i centralna część dW IX
P25	Rejon składowiska "Zielona"
A1	Rejon ujęcia "barierowego"
L7/900	Rejon ujęcia Dolina Wisły
P11	Otwory nieprzyrządowane do lokalnych podsystemów
- Substancje dla których stwierdzono przekroczenia norm dla wód pitnych lub substancje których stwierdzone stężenie wymaga interwencji na podstawie przepisów stosowanych w innych krajach - Tab. C)**
- Pa   - Pb   - Pn   - Fosfor   - Nitrobenzen   - Nitrobenzen, Benzol

Mapa z wynikami opróbowania wód na tle ogniska zanieczyszczeń

ZAŁ. 4

OBJAŚNIENIA

- Lokalizacja obiektów na podstawie materiałów archiwalnych**
- piezometry i studnie
  - ⊗ piezometry i studnie zlikwidowane
- Obiekty zinwentaryzowane w terenie przez Arcadis**
- piezometry
  - ⊗ piezometry nie odnalezione (prawdopodobna likwidacja)
  - studnie ujęciowe
  - studnie indywidualne
  - piezometry projektowane do wykonania przez Arcadis (listopad 2018)

Skala 1:10 000

Wykonał: mgr Adrian Otrębski

- Punkty poboru prób wody**
- ◇ studnie indywidualne
  - ◇ piezometry

- lokalizacja ognisk zanieczyszczeń wg. RDOŚ Bydgoszcz
- ▭ granica dawnych ZCh "Zachem"
- strefa ochrony pośredniej ujęcia wody "S" (Dok. PG Kielce 2010 r.)
- obszar zasobowy ujęcia "S" (Dok. PG Kielce 2010 r.)
- obszar zasobowy ujęcia dW900 (Dok. PG Kielce 2010 r.)

PUWG 2000 (6)

SKALA 1 : 10 000

W ramach prac wykonano:

- inwentaryzację 51 przydomowych studni indywidualnych oraz 20 piezometrów w granicach osiedla Łęgnowo Wieś i jego sąsiedztwa, obejmującej określenie współrzędnych lokalizacyjnych, pomiary parametrów technicznych piezometrów, pomiary polowe wód podziemnych oraz przeprowadzenie ankietyzacji w zakresie użyteczności studni,
- inwentaryzację w terenie 44 otworów monitoringowych (piezometrów i nieczynnych studni) zlokalizowanych w rejonie objętym działalnością dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem”, obejmującej określenie współrzędnych lokalizacyjnych, pomiary parametrów technicznych piezometrów oraz pomiary polowe wód podziemnych,

KARTA INWENTARYZACJI STUDNI INDYWIDUALNYCH

INVENTORY CARD OF INDIVIDUAL WELLS

Nr p.o. **Data** date
K1 12.09.2018

Adres address
Bydgoszcz, ul. Toruńska 318

Zaopatrzenie w wodę source of water supply
sieć water supply
studnia planowana planned well
studnia well

Wykorzystanie wody ze studni the purpose of water use
celo spożywcze drinking water liczba użytkowników number of consumers 1
celo sanitarne sanitary purposes
podlewanie upraw watering crops
pojenie zwierząt watering of animals
inne other

Użytkowa well usage
regularnie regularly
rzadko rarely

Szacunkowe zużycie estimated water consumption
bd.

Pomiary studni well measurements

Badania pc field test of w
Temp. [°C] temperature
pH of water
PEW [µS/cm] electrolytic con
Redox (Eh) redox potential

Opis lokalizacji description of
studnia z 2 m. na le wjazdowe betonow

Zespół badawczy field team
Adrian O
Marcin U

Uwagi remarks

KARTA INWENTARYZACJI PIEZOMETRÓW

INVENTORY CARD OF PIEZOMETERS

L.p. n.o. **Nazwa** name **Data** date
25 LP4 27.09.2018

Adres/lokalizacja address/localization
Składowisko odpadów LISIA

Użytkowanie piezometru piezometer usage
używany used
nieużywany unused
brak informacji lack of information

Obudowa piezometru piezometer housing
z pokrywą with cover
bez pokrywy without cover

Stan piezometru piezometer conditions
dobry good
zły bad
uszkodzony damaged

Zdjęcie nr picture number
25

Pomiary piezometru piezometer measurements

Badania polowe wody field test of water
Temp. [°C] temperature 12.0
pH of water 6.92
PEW [µS/cm] electrolytic conduction 840
Redox (Eh) [mV] redox potential (Eh) -145

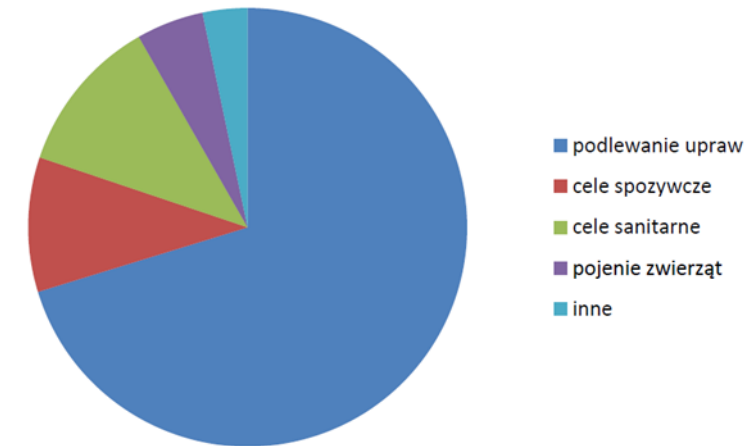
Opis lokalizacji piezometru description of the piezometer's location
teren zalesiony przy czynnym składowisku odpadów LISIA

Zespół badawczy field team
Marcin Urbaniak
Jerzy Michałek

Uwagi remarks
woda o zabarwieniu jasno żółtym, wyczuwalny zapach substancji chemicznych

- Na terenie dawnych ZCh „Zachem” oraz w rejonie osiedla Łęgnowo Wieś zidentyfikowano łącznie **94** potencjalne obiekty (piezometry i nieczynne studnie ujęciowe), które mogą zostać wykorzystane do budowy nowej sieci monitoringu obejmującej w/w teren. Z czego w terenie udało się dotrzeć do 57 z nich. Pozostałą część (37) stanowią otwory zlokalizowane na terenie zakładu NitroChem S.A, bądź w rejonie składowiska przy ul. Zielonej.
- 85% piezometrów jest w stanie dobrym, jednak woda oceniona organoleptycznie wykazuje stan słaby .
- Na terenie osiedla Łęgnowo Wieś w wyniku wizji lokalnej i wywiadu przeprowadzonego z mieszkańcami zinwentaryzowano 51 studni indywidualnych.
- 51% studni użytkowanych jest regularnie, większość przeznaczona jest do podlewania upraw – wykres.
- W ramach inwentaryzacji przeprowadzono połowe badania wody, w zakres których wchodził pomiar temperatury, odczynu pH, przewodności elektrolitycznej (PEW) oraz potencjału redox (Eh).

W ramach prac wykonano:

- pobór i analizy laboratoryjne wód podziemnych z 8 wytypowanych przydomowych studni indywidualnych zlokalizowanych w granicach osiedla Łęgnowo Wieś,
- pobór i analizy laboratoryjne wód podziemnych z 10 wytypowanych otworów sieci monitoringowej dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem”.

Zakres wykonanych analiz fizykochemicznych obejmował:

- składniki nieorganiczne:** Ca, Mg, Na, K, Cl, SO₄, HCO₃, SiO₂, NO₃, NO₂, NH₄ oraz As, Al, B, Ba, Cr, Co, Cu, Fe, Li, Mn, Ni, PO₄, Sb, Sr,
- składniki organiczne:** ogólny węgiel organiczny (OWO), fenol, anilina, składniki BTEX (benzen, toluen, etylobenzen, ksylen), difenylosulfon, chloroanilina, epichlorohydryna, hydroksybifenyle, nitrobenzen lub suma związków nitrowych, oktylofenole, toluenodiamina, toluidyna, sumy WWA, suma AOX, a także PCE i TCE,
- parametry fizykochemiczne:** temperatura, odczyn pH, przewodność elektrolityczna właściwa oraz potencjał redox – Eh).

Oceny jakości wód dokonano w oparciu o prawo polskie:

- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu jednolitych części wód podziemnych (Dz.U. 2016 poz. 85)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2017 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz.U. 2017 poz. 2294)
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz.U. 2014 poz. 1800)

Ponadto dokonano oceny jakości wód w oparciu o standardy/rekomendacje stosowane w innych krajach:

- EPA's Regional Screening Levels (Amerykańska Agencja Ochrony Środowiska (EPA),
- Dutch Target and Intervention Values (the New Dutch List),
- World Health Organisation – Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) -4th Edition Drink

W większości krajów Europy **brak** jest w prawodawstwie rozporządzeń określających dopuszczalne zawartości **aniliny, toluidyny, chloroaniliny, nitrobenzenu oraz nitrotoluenu**. Najwyższe dopuszczalne zawartości tych substancji określone zostały przez Agencję Ochrony Środowiska Stanów Zjednoczonych (EPA) i Dutch Soil Remediation Circular (2009) - Intervention values. W związku z tym analizę otrzymanych wyników badań chemicznych dla półlotnych związków organicznych (SVOCs), monoaromatów przeprowadzono w nawiązaniu do istniejących standardów amerykańskich i holenderskich.

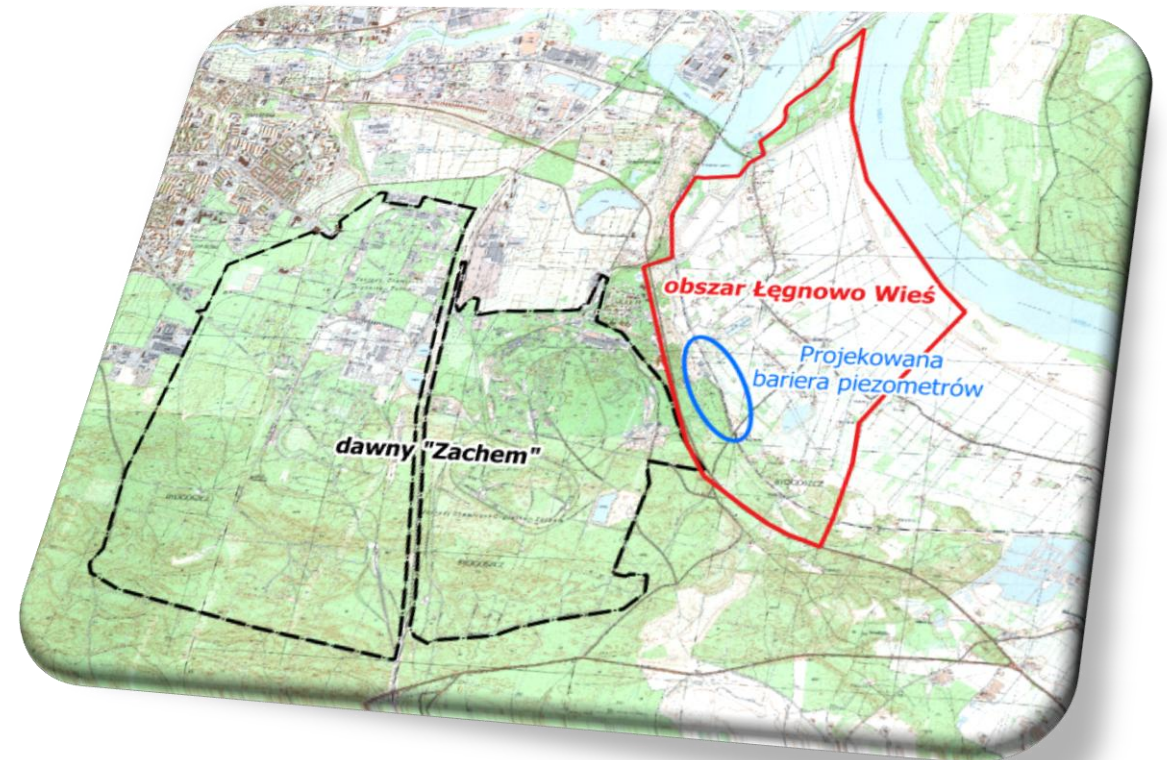
W większości przypadków próbki wody wykazywały organoleptycznie ślady zanieczyszczeń:

- barwa wód była żółtawa, lekko mętna
- wody charakteryzowały się intensywną, specyficzną wonią (zapach chemiczny, organiczny, substancji ropopochodnych) lub wykazywały mniej specyficzny, intensywny, „chemiczny” zapach, związany z obecnością substancji zanieczyszczających

Podsumowanie

W świetle uzyskanych wyników można wskazać, że znaczny obszar w granicach osiedla Łęgnowo Wieś jest zanieczyszczony przez **toksyczne** substancje organiczne i nieorganiczne jakie przeniknęły w strumieniu wód podziemnych z terenu dawnych Zakładów Chemicznych „Zachem” w Bydgoszczy. Należy mieć jednak na uwadze, że jest to ocena punktowa i na tej podstawie nie można określić w pełni przestrzennych warunków środowiskowych.

Wg Rozporządzenia Ministra Zdrowia Dz.U. 2017 poz. 2294 we wszystkich badanych próbkach rozpoznano złą jakość wód podziemnych.

Niemal wszystkie próbki wody wykazały stężenia **żelaza i manganu** przekraczające najwyższe dopuszczalne zawartości. Ponadto w wielu badanych próbkach wody występują **ponadnormatywne zawartości siarczanów, chlorków, fosforanów, związków azotowych, wodorowęglanów oraz związków organicznych**, wyrażonych w postaci ogólnego węgla organicznego (OWO).

W zakresie zanieczyszczeń związanych z profilem produkcyjnym Zachemu, stwierdzono ponadnormatywne zawartości wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych (WWA) oraz półlotnych związków organicznych i benzenu (ponad 50-krotne).

Według kryteriów dla wód podziemnych

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 21 grudnia 2015 r. w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu jednolitych części wód podziemnych (Dz.U. 2016 poz. 8).

- Wody klasyfikowano wg I-V klas jakości, z czego I-III jest dobrym stanem chemicznym, IV – V jest złym stanem chemicznym
- Żadna z badanych próbek wody nie spełniała standardów dla klasy I-III
- Tylko jedna odpowiadała wymaganiom IV klasy
- Pozostałe próbki należą do klasy V
- Główny czynnik AOX

Według kryteriów dla ścieków wprowadzanych do wód i ziemi

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy **wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi**, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego (Dz.U. 2014 poz. 1800).

- Próby przekraczają standardy dla ścieków wprowadzanych do wód lub do ziemi.
- Za zły stan odpowiedzialne są niezidentyfikowane związki organiczne (na co wskazuje podwyższony stan ogólnego węgla organicznego OWO), żelazo, sód, BTEX, a także półlotne związki organiczne (SVOCs – fenol).

- W Polsce i większości krajów Europy w wymaganiach oraz standardach jakościowych dla wykorzystywania wód do nawadniania upraw, hodowli ryb, pojenia zwierząt oraz do celów kąpielowych nie uwzględnia się fenoli oraz innych toksycznych związków pochodzących z terenu Zachemu, które mają udowodnione działanie **mutagenne i kancerogenne**.
- W związku z powyższym otrzymane wyniki badań chemicznych porównano do istniejących standardów amerykańskich, holenderskich i Światowej Organizacji Zdrowia WHO.
- Na podstawie stężeń fenolu, aniliny, benzenu, nitrobenzenu oraz naftalenu nie zaleca się wykorzystywania tych wód do celów pitnych, hodowlanych oraz kąpielowych.

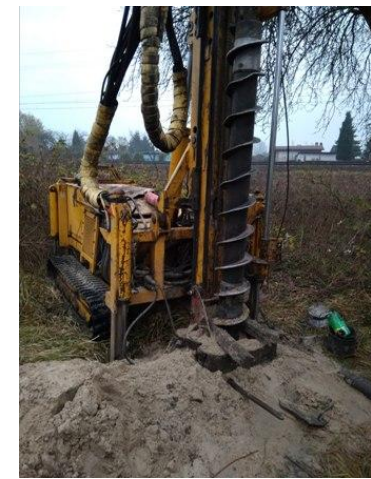
Wyniki analiz laboratoryjnych:

- żadna z pobranych próbek wody nie spełniała wymagań chemicznych określonych w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (Dz.U. 2017 poz. 2294),
- w odniesieniu do Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie kryteriów i sposobu oceny stanu jednolitych części wód podziemnych (Dz.U. 2016 poz. 85) wszystkie przebadane próbki wody nie spełniały standardów dla klasy I-III, a tylko w jednym punkcie pomiarowym jakość wody odpowiadała wymaganiom IV klasy,
- w wielu badanych próbkach wody występują ponadnormatywne zawartości siarczanów, chlorków, fosforanów, związków azotowych, wodorowęglanów oraz związków organicznych, wyrażonych w postaci ogólnego węgla organicznego (OWO),
- w kilku próbkach wody stwierdzono wysokie stężenia półlotnych związków organicznych specyficznych dla profilu produkcyjnego zakładu takich jak anilina, nitrobenzen, fenol oraz takich związków organicznych jak sulfon difenyłu, toluenodiamina, hydroksybifenyl i toluidyna,
- poza zanieczyszczeniami specyficznymi w ilościach znacznie podwyższonych oraz przekraczających standardy jakościowe we wszystkich badanych próbkach wody oznaczono adsorbowane związki chloroorganiczne (AOX).

Nowe piezometry Miasta Bydgoszczy

- uzyskano zgodę na wykonanie 9 piezometrów na terenie Syndyka
- uzyskano zgodę na wykonanie 6 piezometrów od Nadleśnictwa
- uzyskano decyzję zatwierdzającą projekt robót geologicznych (Urząd Marszałkowski w Toruniu)
- wykonano 15 nowych piezometrów oznaczonych PUM 1-15
- głębokość 10- 18 m (10 otworów o głębokości 10 m, 13 otworów do głębokości 15 m, 2 do głębokości 16,5 i 18 m)
- pobrano 21 prób gruntów
- pobrano 15 próbek wody podziemnej
- wykonano 15 analiz granulometrycznych gruntu
- wykonano 21 analiz laboratoryjnych wody i gruntu
- do 17 grudnia dostępne będą wyniki badań z 15 nowych piezometrów

Szkolenia :

- dla podmiotów z terenu dawnego Zachemu oraz instytucji ochrony środowiska,
- odbędą się w styczniu lub na początku lutego,
- przeprowadzą je specjaliści z Głównego Instytutu Górnictwa
- przykładowe tematy: przepisy prawne regulujące zagadnienia zanieczyszczenia i remediacji gleby i ziemi, w tym: ustawa Prawo ochrony środowiska, ustawa o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie, historyczne zanieczyszczenie powierzchni ziemi, jak przeprowadzać badania gleby i ziemi, obowiązki właściciela zanieczyszczonej nieruchomości po zakończeniu działalności gospodarczej, wymagania w zakresie ochrony gleby i ziemi w procedurze pozwoleń zintegrowanych, inwestycje na terenie zanieczyszczonym, metody oceny nieruchomości pod kątem zanieczyszczenia gruntu, proces remediacji, metody oceny ryzyka zdrowotnego na terenach zdegradowanych chemicznie, jak wykorzystywać wyniki tej oceny w procesie działań naprawczych w środowisku, sposoby migracji zanieczyszczeń, narzędzie geoinformacyjne projektu GreenerSites

